

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.12>

Ярослав Стоцький

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:

Артем'єв Артур. Соціально-історичний і теологічний аналіз релігії свідків Єгови в Євразії. 3-є вид., переробл. і доповн. Львів: БОНА, 2024. 448 с.

Метою наукового дослідження професора Артура Артем'єва є всебічний аналіз історії, теології, культової практики та способу життя вірян релігійної організації свідків Єгови, а також ставлення органів державної влади до цієї релігії (її провідників і вірян) у XX ст., зокрема, у США, Третьому

рейху, Російській імперії, СРСР, Казахстані. Для реалізації мети дослідження автор визначив необхідні завдання, які відображають назви всіх семи розділів: 1. Історія всесвітньої релігійної організації свідків Єгови; 2. Свідки Єгови в Казахстані; 3. У що вірять свідки Єгови, або основи віровчення; 4. Устрій та структура організації свідків Єгови; 5. Система теократичної освіти. Ставлення до світської освіти; 6. Особливості релігійної свідомості та способу життя свідків Єгови; 7. Від терпимості – до гонінь, від віротерпимості – до антикультизму (на прикладі Росії та Казахстану). А також до питання про термінологічну коректність.

І необхідно заздалегідь зазначити, що поставлені завдання автор глибоко проаналізував і ґрунтовно виконав, спираючись на широкий масив наукової, теологічної, документальної та фотодокументальної джерельної бази, про що свідчать посилання майже до кожної сторінки монографії. Але водночас варто зауважити, що з невідомих причин автор чомусь не подав у своїй праці загальної біографії в контексті методологічних вимог до наукового дослідження, та це не суттєво впливає на цікавий полівекторний, з елементами новизни, зміст монографії.

Міжнародна організація свідків Єгови для деяких чисельніших за кількістю вірян і храмів

(молитовних приміщень), деномінацій церков, харизматичних культів сприймається як у минулому, так і в наш час драстично, з деякою негачією, нетолерантно, незважаючи на відповідні законодавчі акти (статті) про свободу віровизнання, свободу релігій тощо у глобальному масштабі, хоча не всюди таке ставлення тих чи інших суспільств відкрито декларується.

Тому, навіть у такому контексті, це наукове дослідження професора А. Артем'єва вже заслуговує як на увагу, так і на глибоку повагу до його автора, який на основі детермінізму та широкого аналізу всебічно висвітлює стрижневе питання, зокрема й для українського читача, – хто ж такі насправді свідки Єгови, яке їхнє релігійне вчення, чим і чому воно відмінне від інших релігій, яка діяльність їхньої організації для суспільств, у яких вони діють тощо?

Так, у першому розділі автор аналізує походження назви «Свідки Єгови», спираючись на тексти Біблії, на їхній основі висловлює думку, що організація свідків Єгови – це християнська організація. Далі він в історичному контексті розкриває історію виникнення та розвитку свідків Єгови через біографію (психобіографічний метод) президентів Товариства «Вартова башта»: Чарльза Рассела, Джозефа Рутерфорда, Натана Норра, Фредеріка Франца, Мілтона Геншеля. У цьому розділі подано досить інформативну «Коротку хронологію історії організації свідків Єгови», яка охоплює 1870–2019 рр., наповнена різними цікавими статистичними даними про їхню діяльність у світі. Також у розділі висвітлено раніше маловідомі факти репресій нацистів проти свідків Єгови, починаючи з їх заборони на діяльність у Третьому рейху із 24 червня 1933 р., яких уже з 1935 р. гітлерівський режим почав відправляти до концтаборів.

У другому розділі професор А. Артем'єв акцентує своє дослідження на діяльності свідків Єгови та ставленні до них радянського режиму в Євразійському просторі, у СРСР, зокрема в Казахстані, подає коротку хронологію, у якій зазначає репресії: довічне заслання та засудження свідків Єгови,

а саме – 1940–1941 рр. в Західній Україні, їх виселення до Казахстану; операцію «Південь», під яку потрапили і свідки Єгови з території Молдавської РСР в 1949 р.; також операцію спецслужб «Північ» у 1951 р., під час якої було виселено навечно понад 7 тисяч свідків Єгови із Західної України, Білорусі, Молдови, республік Балтії в Іркутську та Томську області. Парадоксально, але ці так звані довічні заслання свідків Єгови стали релігійним трансфером для поширення віровчення та діяльності в місцях їх виселення, зрозуміло, що латентного, бо в Інструкції із застосування законодавства про культу зазначено заборону реєстрації свідків Єгови в СРСР. Але наприкінці 1980-х рр. комуністично-радянський режим прямував до перигею, тож 27 березня 1991 р. свідки Єгови отримали право на реєстрацію в СРСР, а в 1992 р. почалася їх реєстрація і в Казахстані.

Автор, на основі документів судових процесів проти свідків Єгови і спогадів вірян, розкриває весь трагізм діяльності свідків Єгови в Казахстані в 1940-х – 1980-х рр., у радянський період, які зазнали жорстоких репресій: від 3-х років позбавлення волі і навіть до розстрілу, подаючи це у відповідній хронологічній послідовності. Починаючи з 1992 р., коли влада Казахстану дозволила реєструвати громади свідків Єгови (автор подає конкретну відповідну таблицю за 1992–1993 рр.), і натеper свідки Єгови мають майже 60 Залів Царства в усіх областях Казахстану вірян різних національностей, з них 17 500 прийняли водне хрещення, а ще 12 500 зацікавлених в пізнанні теології свідків Єгови. Тож заслуга автора не тільки в такій маловідомій пересічному читачеві статистиці, але й у її аналізі.

Третій розділ значно об'ємніший за всі інші, але це передбачає передусім його назва: «У що вірять свідки Єгови, або основи віровчення». Автор констатує, що в основі теології і навчання свідків Єгови є Біблія – як основа їхніх вірувань та способу життя, і те, що введено у християнське віровчення таких напрямів, як католицизм, православ'я та протестантизм, зокрема в Символі Віри, уже було прийнято на Вселенських соборах після написання Біблії, а тому логічно відсутнє у віровченні свідків Єгови.

Для повноти ознайомлення з такою тезою професор А. Артем'єв подав 42 позиції, які становлять основу віровчення свідків Єгови, підставою для кожної з них є відповідні тексти віршів зі Старого та Нового Завітів. Далі в цьому розділі автор детально обґрунтовує всі ці позиції, що є його поважною заслугою і що так комплексно не висвітлено в релігієзнавчій літературі. Окрім того, також проаналізовано й інші особливості віровчення свідків Єгови та їхнє відповідне трактування, а саме: зло

та страждання, сім'я, поклоніння, єдність свідків Єгови, ставлення до Діви Марії, Різдва, Великодня. Наведено й коротку трансформацію у віровченні свідків Єгови, яка охоплює 1870–2016 рр., коли відбувалися деякі зміни в ньому: доповнення чи уточнення. Одним з аспектів висновків до даного розділу професора А. Артем'єва є те, що він уважає вчення свідків Єгови неопротестанським, отже, християнським. Звичайно, з погляду християнської теології католицизму, православ'я та протестантизму така констатація не сприймається, м'яко кажучи.

У наступних трьох розділах даної монографії всебічно та детально висвітлюються устрій і структура організації свідків Єгови, їхнє ставлення як до теократичної, так і до світської освіти, аналізуються особливості релігійної свідомості та способу життя крізь призму психології релігії.

Заключний розділ в основному охоплює XVIII–XX ст., містить вибірково аналіз ставлення органів державної влади, церковних організацій, суспільства деяких євразійських країн, зокрема й Російської імперії, до іновіртів, віротерпимості та релігійної нетерпимості, толерантності, деструктивності, свободи совісті та свободи віросповідання, релігійного плюралізму. Усім цим термінам автор дає по кілька дефініцій і підсилює відповідними прикладами та фрагментами з необхідних документальних джерел.

Монографію професор А. Артем'єв завершив досить разючим висновком, з акцентом на тому, яке місце в житті людини належить релігії, що таке «своя віра», на ставленні свідків Єгови до державних органів влади та суспільства, дає підсумкову дефініцію міжнародному об'єднанню свідків Єгови, що воно (це об'єднання) «уже вийшло з «рамки» деномінації та цілком може бути віднесене до християнських неопротестантських конфесій».

Книга доповнена й цікавими, маловідомими ілюстраціями до кожного розділу та фрагментами копій відповідних документальних джерел, які разом охоплюють 24 сторінки.

Отже, професор Артур Артем'єв усебічно, глибоко та широко розкрив історію виникнення, генезису, ставлення свідків Єгови, долучив їхню діяльність у Казахстані, детально проаналізував основи їхнього віровчення, устрій, структуру, функції, аспекти освіти, способу життя, репресії проти них у тоталітарних державах Євразії у XX ст., їхній розвиток у деяких пострадянських країнах, навів багато різноаспектних таблиць, які підсилили текстовий аналіз, використав велику джерельну базу, тому така наукова праця розкриває глибше пізнання міжнародного об'єднання свідків Єгови в усьому його комплексі.